

Årsrapport 2023 fra Forskningsetisk utvalg

1 Utvalgets sammensetning og virksomhet

1.1 Sammensetning

Forskningsetisk utvalg ved NTNU (FEU) har disse medlemmene frem til mai 2024:

- Førsteamanuensis Rune Nydal, Program for anvendt etikk, Institutt for filosofi og religionsvitenskap, HF-fakultetet (leder)
- Førsteamanuensis Sule Yildirim Yailgan, Institutt for informasjonssikkerhet og kommunikasjonsteknologi, IE-fakultetet, NTNU Gjøvik
- Lagdommer dr. juris. Ragnhild Ryssdal Vada, Frostating lagmannsrett
- Professor Berge Solberg, Institutt for samfunnsmedisin og sykepleie, MH-fakultetet
- Seniorrådgiver Astrid Vigtil, fakultetsadministrasjonen, IV-fakultetet (nestleder)
- Ph.d.-kandidat Mina Spremic, Institutt for matematiske fag, IE-fakultetet

Seniorrådgiver Thor Bjørn Arlov i Avdeling for forskning, innovasjon og eksterne relasjoner (FIE) er utvalgets sekretær og bistår i administrative spørsmål. Siden andre halvdel av 2022 var sekretariatet vært uten egen juridisk rådgiver, men fra høsten 2023 har seniorrådgiver og jurist Hanne Sørkjerd fra Seksjon for virksomhetsstyring vært tilknyttet.

Høsten 2023 har leder Rune Nydal hatt forskningstermin og delvis oppholdt seg utenlands. Konstituering av leder i hans fravær ble vurdert, men fordi det ikke har vært redelighetssaker til behandling i utvalget i perioden, og fordi Nydal var villig til å utføre det løpende arbeidet i nær kontakt med sekretariatet, har rektor ikke gjort midlertidige endringer i utvalget.

1.2 Utvalgsmøter

Forskningsetisk utvalg har hatt bare ett fysisk møte i 2023, den 28. april. Hovedsaker som ble drøftet var utkast til årsrapport for 2022 og arbeidet med mandat og retningslinjer. Videre ble det gitt en orientering om henvendelser som er behandlet administrativt av leder og sekretariat. Utvalget ble etter forespørsel orientert om en sak som var behandlet og konkludert ved IV-fakultetet i 2022 (se punkt 2).

Den svært lave møtefrekvensen skyldes i hovedsak at utvalget ikke har fått noen redelighetssaker til behandling i 2023, verken fra fakultetene eller rektor. Utvalget har i stedet benyttet tiden til å arbeide videre med forslagene til revidert mandat og retningslinjer for behandling av uredelighetssaker. I tillegg har det vært e-postkorrespondanse med utvalget der det har vært orientert om og diskutert henvendelser som er behandlet administrativt.

1.3 Henvendelser som er behandlet administrativt

Henvendelser og konkrete spørsmål om forskningsetikk, både internt ved NTNU og utenfra, blir behandlet løpende av sekretariatet i samråd med leder. Det har vært noen slike henvendelser i løpet av året, og nedenfor nevner vi de viktigste:

- E-post om bekymring knyttet til intern kommunikasjon i ME-forskningsgrupper. Saken har versert i pressen knyttet til krav om innsyn, men er ikke en sak for FEU.
- Henvendelse fra ME-foreningen om etisk godkjenning av forskningsprosjekt og interessekonflikt ved publisering (vår ref. 23/12935). Besvart med e-post fra sekretær, kopi til REK som rette vedkommende. Saken har også versert i pressen.
- E-post fra en vitenskapelig ansatt som ble bedt om å akseptere en versjon av en artikkel eller trekke seg fra publikasjonen. Det var uenighet om datainnsamling og -bruk etter skifte av veileder. Besvart med opplysninger om NENTs retningslinjer og Vancouver-anbefalingene, samt rådgivende telefonsamtale med leder.
- Forespørsel fra et fakultet om juridisk råd knyttet til gjentatte påstander fra en ansatt om plagiat etter at en granskingskomite hadde avvist påstanden (se 3.4). Besvart med opplysninger om retningslinjer og klageadgang samt sontring mellom personalmessige og forskningsetiske sider av saken. FEU har ikke mottatt en klage.
- Forespørsel fra en vitenskapelig ansatt om forskningsetiske sider ved å bruke egen eiendom som forskningsinfrastruktur i masterprosjekt. Veiledet bl.a. om hvordan interessekonflikt kan håndteres ved publisering.
- Henvendelse fra vitenskapelig ansatt om utelatelse fra patentsøknad. Rådet til å kontakte fakultetet om ikke minnelig ordning oppnås, eventuelt varsle om mulig normbrudd og/eller IPR-tyveri. Informert om vanlig saksgang og mulighet for å varsle FEU direkte samt om NENT. Besvart også med epost med lenker til relevant stoff.
- Leder og sekretariat var involvert i epostutveksling med MH-fakultetet og Studieavdelingen om grensen mellom akseptabel gjenbruk og bestemmelser i eksamensreglementet og UH-lov om dobbelt uttelling. Saken omhandlet prinsipielle spørsmål om gjenbruk av tekster utarbeidet i ph.d.-kurs i avhandlingskappen. Den aktuelle saken kan ifølge Studieavdelingen løses praktisk gjennom presisering av emnebeskrivelsen, men vi er ikke kjent med om dette er blitt gjort.
- Dialog med Vitenskapsmuseet om behandling av en henvendelse fra Riksantikvaren som gjelder brudd på tillatelser i forbindelse med feltarbeid. Det ble stilt spørsmål om forskningsetikk, og saken har vært utredet og blitt konkludert ved VM (se 3.9)

1.4 Revisjon av mandat og retningslinjer

Forskningsetisk utvalg tok i 2022 initiativ til en revisjon av eget mandat som innebærer en tydeliggjøring av rollen som redelighetsutvalg etter forskningsetikkloven § 6. Dette innebærer et institusjonelt ansvar for å behandle og gi uttalelse i saker der det er mistanke om vitenskapelig uredelighet og å rapportere til Granskingsutvalget, slik loven forutsetter.

Endring av mandatet vil ha konsekvenser for NTNUs [retningslinjer for behandling av mulig uredelighet i forskning](#), som også må revideres. Det gjelder ikke bare redelighetsutvalgets rolle i saksbehandlingen, inkludert en oppdatering av bestemmelsene om rapportering. Et utkast ble også lagt frem i NTNUs Forskningsutvalg (FU) for kommentarer i deres møte 14. desember 2022 (sak 4).

FUs kommentarer ble tatt med i det videre arbeidet. Utvalget har i 2023 arbeidet videre med forslag til nytt mandat og reviderte retningslinjer.¹

1.5 Seminarvirksomhet

Det har ikke vært gjennomført seminarer eller møter i FEU-regi i 2023.

1.6 Andre initiativer

I 2022 ble det forsøkt satt i gang et prosjekt for utvikling og forbedring av nettsider om forskningsetikk, i samarbeid med Program for anvendt etikk (PAE) og Etikkportalen ved NTNU. På grunn av manglende kapasitet har dette ikke blitt gjennomført i 2023.

Rektor har vært tydelig på at det må utvikles opplæringsstilbud i grunnleggende forskningsetikk for ansatte ved NTNU, på linje med det som finnes for ph.d.-kandidater. I 2023 har FEU ved leder og sekretariat vært i dialog med NTNUs HR-HMS-avdeling og Program for anvendt etikk om utviklingen av slike tilbud. Arbeidet vil bli videreført i 2024, blant annet med sikte på å produsere et e-læringskurs.

2 Forskningsetiske saker behandlet av FEU

Bortsett fra orienteringer fra leder og sekretariat om løpende rådgivning til enkeltforskere og fagmiljøer (se 1.3), har Forskningsetisk utvalg ikke realitetsbehandlet noen saker i 2023.

Utvalget ble kjent med at et varsel om mulig brudd på forskningsetiske normer knyttet til vitenskapelig publisering ble sluttbehandlet ved ett fakultet i 2023 (se 3.4 nedenfor; FEU fikk først tilgang til dokumentene i mars 2024).

Det samme fakultetet ba ellers om juridisk råd knyttet til mulige sanksjoner og tiltak i en sak som ble avsluttet i 2022, men ba ikke om vurdering av substansen i saken eller behandlingen av den. FEU drøftet saken i sitt møte 28.04., og på bakgrunn av dette ga leder samme dag dekan råd om oppfølging. Han kommenterte også saksbehandling og minnet om rapporteringsplikten overfor Granskingsutvalget.

Saker som innebærer vitenskapelig uredelighet eller alvorlige normbrudd i lovens forstand, er sjeldne. Slik sett er det gledelig at det heller ikke kom noen slike saker til behandling i FEU i 2023. Som vi har rapportert om tidligere, har FEU vært nokså sikker på at det verserer saker ved fakultetene som blir sluttbehandlet uten at utvalget blir involvert. Med mindre fakultetene rapporterer dette til rektor, betyr det at heller ikke institusjonen har den oversikten over forskningsetiske saker ved NTNU som loven krever. Dermed kan det også være en underreportering til Granskingsutvalget, i strid med forskningsetikkloven § 6.² FEUs forslag til endrede retningslinjer som ble vedtatt av rektor i mars 2024 vil forhåpentlig bøte på dette.

¹ Et fullstendig forslag ble oversendt rektor i januar 2024, drøftet i dekanmøtet 27.02.2024 (sak 39/24) og vedtatt av rektor i mars 2024.

² FEU har i 2024 mottatt en forespørsel fra GRU omkring saker omtalt i årsrapporten for 2022 som tyder på det samme.

3 Forskningsetiske saker ved fakultetene

Fakultetene er pålagt å rapportere til rektor om aktuelle forskningsetiske saker, enten de er avsluttet eller ikke, i forbindelse med 3. tertial/årsrapporteringen for 2023. Nedenfor gjengir vi ordrett omtalene av forskningsetikksaker i dekanenes årsrapporter og/eller innmelding på saken eller i andre kanaler.

3.1 Fakultet for arkitektur og design (AD)

«Fakultet for arkitektur og design har ikke hatt forskningsetiske saker til behandling i 2023.»

3.2 Det humanistiske fakultet (HF)

«Det humanistiske fakultet har ikkje hatt forskningsetiske saker i 2023, men vel likevel å rapportere for å kunne dele nyheita om at fakultetet frå 1. april 2023 oppretta ein forskningsetisk komité. Det er forskings- og utviklingsutvalet ved fakultetet som har fått i oppgåve å vere forskningsetisk komité. Dette utvalet har no følgjande mandat:

FoU-utvalet ved Det humanistiske fakultetet

- *er eit rådgivande organ for dekanatet i arbeidet med å nå dei strategiske utviklingsmåla innan forskning, kunst, nyskaping og formidling.*
- *fungerer som forskningsetisk komité ved Det humanistiske fakultetet.*
- *skal vere med i vurderinga av søknadar til større utlysingar, som til dømes forskningstermin.»*

3.3 Fakultet for informasjonsvitenskap og elektroteknikk (IE)

«IE-fakultetet har ikke formelt behandlet noen forskningsetiske saker i 2023.»

3.4 Fakultet for ingeniørvitenskap (IV)

«Viser til bestilling om rapportering av forskningsetiske saker behandlet på institutt og fakultet i 2023. Det er bedt om svar i ePhortesak 2023/40187.

Ved IV har vi kartlagt om det er behandlet slike saker på instituttene i perioden. Ved IV-fakultetet har vi hatt én slik sak til behandling i 2023.

Saken ble meldt inn til og saksbehandlet ved fakultetet, og omfattet mistanke om brudd på gjeldende forskningsetiske normer og retningslinjer knyttet til plagiering. Etter vurdering av varslers tillit til Dekan ble Prodekan forskning delegert oppfølging og vedtaksmyndighet i saken, og fakultetsadministrasjonen gjorde saksbehandlingen av varselet.

Fakultetet engasjerte en professor med egnet fagbakgrunn fra et annet institutt på IV, som gransket paperet og påstandene om mulig brudd på forskningsetiske normer. Professorens vurderinger omfattet hvorvidt det kunne påvises appropriering av ide og innhold (konsepter, begreper, kategorier etc.) fra andre kilder i paperet. Det ble også gjennomført en plagiatsjekk av paperet, som ikke ga utslag.

Med bakgrunn i den faglige vurderingen konkluderte Prodekan forskning med at det ikke var grunnlag for å si at det har forekommet alvorlige brudd på forskningsetiske normer.

Konklusjonen ble ikke klaget inn til Forskningsetisk utvalg.»

3.5 Fakultet for medisin og helsevitenskap (MH)

«Fakultet for medisin og helsevitenskap behandlet én sak som omhandlet mulig brudd på forskningsetiske normer i 2023. Saken dreide seg om en konflikt rundt eierskap til data og forfatterskap på en publikasjon. Saken ble løst i enighet mellom alle parter.»

3.6 Fakultet for naturvitenskap (NV)

Fakultetet har ikke gitt noen tilbakemelding i dekanens rapport eller på saken, men har på forespørsel meldt tilbake i e-post 08.03.2024 at ingen saker har vært behandlet i 2023. Ett varsel om mulig vitenskapelig uredelighet ble mottatt i desember og vil bli undersøkt og behandlet i 2024.

3.7 Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU)

«Ved Fakultet for samfunns- og utdanningsfakultet eller tilhørende institutter har det ikke vært gjennomført granskninger av vitenskapelig uredelighet i 2023.

SU har imidlertid hatt en rekke tiltak rettet mot forskningsetikk, og behandlet saker knyttet til forskningsetikk, som ikke faller inn under begrepet uredelighet. Vi ønsker å gi en kort orientering om disse til Forskningsetisk utvalg:

- I mars arrangerte SU og Trondheim kommune et forskningsetikkseminar i regi av Universitetskommunen TRD3.0. Seminaret hadde som formål å belyse forskningsetiske problemstillinger i prosjekter hvor offentlig sektor deltar som aktiv forskningspartner. Seminaret var fulltøgn, og diskusjonene om forskningsetiske utfordringer ved samarbeid med eksterne samarbeidspartnere vakte stort engasjement. Representanter fra de nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) og Nasjonal forskningsetisk komite for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH) var blant bidragsyterne.
<https://www.forskningsetikk.no/ressurser/magasinet/2023-2/larte-en-lekse-om-samarbeid/>
- I forbindelse med bedømmelsen av en ph.d.-avhandling stilte bedømmelseskomiteen spørsmål ved om prosjektet burde vært definert som helseforskning, og dermed ville ha vært søknadspiktig til REK. Problemstillingen viste seg også å gjelde en annen avhandling som var til bedømming ved SU på samme tidspunkt (de to avhandlingene benyttet seg av datamateriale fra samme prosjekt). Fakultetet ba om en avklaring fra forskningsansvarlig institusjon, som var en ekstern part. Bedømmelsen av de to avhandlingene ble satt på vent. Forskningsansvarlig institusjon innhentet en vurdering fra REK, som konkluderte med at prosjektet falt utenfor helseforskningslovens virkeområde og dermed ikke skulle vært vurdert av REK. Det hadde altså ikke skjedd noe avvik i den tidlige fasen av prosjektet. Bedømmelsen av de to avhandlingene kunne dermed fullføres som normalt.
- Ved Institutt for psykologi er det to ulike prosjekt knyttet til ME-forskning som har blitt anklaget for forskningsetiske brudd. Begge tilfellene har blitt offentlig omtalt (se lenker). For det ene prosjektet dreier anklagene seg om økonomiske interesser og hvorvidt prosjektet er gjennomført i tråd med REK-godkjenning, <https://www.universitetsavisa.no/forskningsetikk-institutt-for-psykologi-magne-arve-flaten/feilaktige-pastander-om-uredelighet-i->

[forskning/380774](#) I det andre tilfellet dreier det seg om at en ME-pasient som var valgt ut til å delta i en studie, ble ekskludert fra studien etter en vurdering av forskningsansvarlig. Vurderingen om eksklusjon av deltakeren ble gjort med bakgrunn i Helseforskningslovens §5. <https://www.universitetsavisa.no/forskning-lightning-process-me/jeg-fikk-hakeslepp-da-jeg-mottok-eksklusjonsbrevet/389276> SU har ikke vurdert at det har forekommet forskningsetisk kritikkverdige forhold i noen av disse sakene.

- I mars 2023 stanset SU undervisningssamarbeidet med stiftelsen Forandringsfabrikken, etter at stiftelsen fikk skarp kritikk på grunn av alvorlige avvik og mangler i Forandringsfabrikkens behandling av barn og unge. En rapport høsten 2022 konkluderte med at den nye ledelsen og styret som ble satt inn etter kritikken demonstrerte manglende vilje og evne til å rette opp avvikene. Forandringsfabrikken ble fratatt statsstøtten som var gitt via Bufdir. Dette fikk også konsekvenser for forskningssamarbeid, og vi kjenner til at minst ett eksterntfinansiert prosjekt valgte seg en ny samarbeidspartner for brukerinvolvering. <https://innsida.ntnu.no/start#/feed/92775640-496d-338e-a400-1b2820e8832e/0e424357-e767-3e38-a6b6-433ba1378b8d>
Mot slutten av 2023 fikk Forandringsfabrikken igjen mulighet for å søke statsstøtte. SU anbefaler fortsatt at våre velger andre partnere enn Forandringsfabrikken, på grunn av de alvorlige bruddene som nylig ble påvist, og på grunn av at Forandringsfabrikken både nå og i hele perioden etter kritikken ble reist har avvist kritikken som illegitim.»

3.8 Fakultet for økonomi (ØK)

Fakultetet har rapporter til Forskningsetisk utvalg i e-post den 26.01. og 29.01.2024:

«Hva gjelder 2023 så har vi hatt én forskningsetisk sak til behandling på fakultet. Den er ferdig behandlet, tiltak iverksatt og saken avsluttet.

Saken gjelder følgende:

1. I forbindelse med innlevering av en bacheloroppgave for noen år siden har veileder spurt studentene om å få benytte dataene i en vitenskapelig artikkel og inviterte studentene inn om medforfattere. Studentene ga uttrykk for at dette var interessant, men hørte så ikke noe mer.
2. Vi mottok senere en klage fra studentene som hadde funnet igjen sine egne data brukt i en artikkel hvor de selv kun var takket «i forordet». Det var heller ikke referert til bacheloroppgaven på korrekt måte.
3. Saken ble løst ved at følgende tiltak ble iverksatt:

Den elektroniske versjonen av artikkelen som ligger åpent tilgjengelig på IDUN ble modifisert på følgende måte:

- Studentene ble akkreditert som medforfattere
- Bacheloroppgaven legges inn i referanselisten og henvisning til denne inkluderes i teksten
- Takk til studentene strykes
- Det legges ved en note om at denne endringen er gjennomført fra relevant dato

Det kan ellers bemerkes at den angjeldende veilederen ikke lengre er ansatt på NTNU.»

3.9 Vitenskapsmuseet (VM)

«Ved Vitenskapsmuseet har det blitt behandlet én forskningsetisk sak i 2023.

Saken omfatter et varsel om mulig brudd på anerkjente forskningsetiske normer ved innsamling av materiale til et forskningsprosjekt, gjennomført av en ansatt ved NTNU. Den ansatte meldte saken til rette myndighet og rettet seg etter anvisningene om å returnere materialet. Materialet har ikke inngått i forskning i regi av NTNU Vitenskapsmuseet.

NTNU har i ettertid foretatt en forskningsetisk vurdering samt vurdert systemforbedringstiltak som kan iverksettes.

Forskningsetisk vurdering

Saken ble behandlet i tråd med NTNUs «Retningslinjer for behandling av mulig uredelighet i forskning eller mistanke om brudd på anerkjente etiske normer». Museumsledelsen ba aktuell enhet om å foreta en kartlegging og innhenting av dokumentasjon av de faktiske forhold. Saken ble sluttbehandlet av Museumsledelsen.

Museumsledelsens konklusjon:

- Noen av innsamlingene for undersøkelsen har foregått uten de nødvendige tillatelser fra gjeldende myndighet.
- Dette omfatter brudd på anerkjente etiske normer, og da spesifikt forskningsetiske retningslinjer utarbeidet av NESH, punkt 33.
- Det vurderes ikke som vitenskapelig uredelighet, men som kritikkverdig praksis og brudd på «sivile» regler.
- Materialet samlet uten nødvendige tillatelser, skal ikke etterspørres eller benyttes i arbeider der NTNU Vitenskapsmuseet deltar.

Konklusjonen fra Museumsledelsen ble ikke klaget inn til Forskningsetisk utvalg.

Systemforbedringstiltak

Museumsledelsen konkluderte med at det har vært manglende informasjon og oppfølging av den ansatte med hensyn til institusjonens retningslinjer og rutiner for gjennomføring av feltarbeid, inklusive risikovurderinger. Det mangler avtaler mellom samarbeidende institusjoner i prosjektet som klargjør ansvarsforhold knyttet til faglig gjennomføring, instruksjonsmyndighet og HMS. Dette viser seg å omfatte deler av forskningsvirksomheten ved denne enheten, og tas tak i umiddelbart. Enheten har svært gode rutiner for dette for de øvrige virksomhetsområdene.»

Trondheim 22.03.2024

Rune Nydal
Leder Forskningsetisk utvalg

Thor Bjørn Arlov
Sekretær